

ва, освоения новых видов деятельности, новых отношений и новых социальных пространств, обеспечивая полноту раскрытия индивидуально-особенного в контексте социально-общественного.

В нашей стране существуют и действуют Концепция и Программа непрерывного воспитания детей и учащейся молодежи в Республике Беларусь, комплексная программа «Молодежь Беларуси» на период 2006-2010 годов, программы «Молодежь Беларуси», «Молодые таланты Беларуси» и «Дети Беларуси», утвержденные указами Главы государства. Однако жизнь требует совершенствования государственной молодежной политики Республики Беларусь. Вне всякого сомнения, решение ряда проблем, связанных с политической социализацией молодежи Беларуси в условиях трансформируемого общества – задача первостепенной важности. От ее решения во многом зависит будущее нашей страны.

Литература

1. Бойме К. Теория трансформации – новая междисциплинарная отрасль знаний // Государство и право. – 1994. – № 7.
2. Зенченко В.А., Павлова Н.В., Степанов Г.И. Социализация студенческой молодежи в условиях системной трансформации белорусского общества. Пособие. – Мн., 2003.
3. Пак Л.Г. Социализация студенческой молодежи в социокультурном контексте // Социально-гуманитарные знания. 2008. – № 4.
4. Кравченко А.И. Введение в социологию. Учебное пособие. – М., 1995.
5. Харчева В.Г. Социология: Учебное пособие для студентов высших и средних специальных учебных заведений. – М., 2000.
6. Бабосов Е.М. Социология. Часть первая. Общая социологическая теория. – Мн., 1998.

TRANSFORMACJA USTROJOWA PAŃSTW BAŁKAŃSKICH – PRZYPADEK CHORWACJI

Magdalena Ickiewicz-Sawicka
Politechnika Białostocka, Białystok, Polska

Chorwacja znajduje się w kręgu tzw. kotła bałkańskiego, ze wszystkimi konsekwencjami tego stwierdzenia. Charakter tego kraju, wyznaczają kolejne wojny narodowo-etniczne, które w zasadniczy sposób determinują jego wizerunek, w pozostałej części kontynentu. Pomimo funkcjonowania Chorwacji w kręgu cywilizacji zachodnioeuropejskiej, kraj ten posiada „bogate” doświadczenia nacjonalizmu [7, s. 1-30; 14, s. 221-224]. i faszyzmu w najbardziej skrajnych formach. Świadczą o tym liczne fakty historyczne, szczególnie doświadczenia I i II wojny światowej oraz wydarzenia związane z ostatnim konfliktem bałkańskim na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

Republika Chorwacji to państwo położone w południowej części kontynentu europejskiego nad Morzem Adriatyckim. Graniczy ono od południa z Bośnią i Hercegowiną oraz Czarnogorą, od wschodu z Serbią, a od północy z Węgrami i Słowenią

[12, s. 10-33]. Od południowego zachodu posiada dostęp do Morza Adriatyckiego. Szczególną przestrzeń geograficzną i etniczną na terenie Chorwacji tworzy tzw. Krajina [4, pp. 11], która bezpośrednio graniczy z Republiką Serbską i Bośnią. Stanowi ogniwo łączące rolniczą północą z wybrzeżem Chorwacji. Wchodzi w skład Półwyspu Bałkańskiego i zajmuje większą częśćią tzw. Chorwacji Centralnej.

Krajina oddalona od stolicy kraju kilkadziesiąt kilometrów na południe, bardziej przypomina góryste tereny Serbii niż chorwackie wybrzeże. Ponadto, począwszy od Karlovaca, zrnienia się nie tylko jej krajobraz ale też gęstość zaludnienia. Tereny te charakteryzują się brakiem wiodących ośrodków miejskich, a także przemysłowych i nawet rolniczych. Podczas istnienia Jugosławii była zamieszkiwana w głównej mierze przez Serbów i w związku z tym stała się kluczowym obszarem zapalnym ostatniego konfliktu bałkańskiego. Wiele miejscowości nadal pozostaje zniszczonych po działaniach wojennych toczących się w latach 1991-1995. Następstwem konfliktu stał się też brak zainteresowania tą częścią kraju, choć ma ona pewien potencjał turystyczny, który traci na atrakcyjności w porównaniu do wybrzeża.

Sięgając do źródeł państwowości chorwackiej, to na początku I wieku n. e. na terenach dzisiejszej Chorwacji znajdowała się rzymska prowincja Illiria (*Illyricum*), a następnie Dalmacja i Pannonia. W okresie średniowiecza (VIII wiek), ziemie te zostały skolonizowane przez plemiona słowiańskie [12, s. 10-33]. Następnie weszły w skład imperium Karola Wielkiego i były nękane przez najazdy Ostrogotów, Awarów i innych plemion słowiańskich. Ponadto tereny te stały się miejscem rywalizacji pomiędzy Papieństwem, Republiką Wenecji oraz Królestwem Węgier. Do pierwszej połowy XII wieku pozostawały pod władaniem chorwackich władców lokalnych, którzy w 1102 roku zostali połączeni unią personalną z Węgrami. Pod koniec panowania dynastii Andegawenów (XIV wiek) rozpoczął się okres walk wewnętrznych w królestwie węgierskim, a po bitwie pod Mohaczem w 1526 roku, ziemie chorwackie przechodzą pod panowanie Habsburgów, a następnie Turków osmańskich. Ich wpływy, z kolei, ustępują w XVIII wieku, podczas epoki napoleońskiej. Kolejne stulecie to okres podporządkowania tych ziem Cesarstwu Austrowęgierskiemu i wzrost nastrojów niepodległościowych, ze znaczną dominacją ideologii nacjonalistycznej [11, 1-5].

Rozwój chorwackiego nacjonalizmu datuje się od XVIII wieku, czyli od czasu, gdy kraj ten podlegał zwierzchnictwu terytorialnemu imperium Habsburgów i Turków osmańskich. Osłabienia potęgi tych ostatnich i rozpoczęcie epoki napoleońskiej, spowodowało powstanie, na opisywanym, prowincji iliryjskich, w latach 1809- 1813. [14, s. 10-33]. Następnie Chorwacja została włączona w strefę wpływów Cesarstwa Austriackiego, z tym, że część ziem, od 1867 roku wpisano w granice Kraju Korony Świętego Stefana, pozostałe tereny zaś (Dalmacja) zostały inkorporowane przez Austrię [11, 1-5]. W ramach Cesarstwa, Dalmatyńczycy uzyskali jednak znaczną autonomię (własny organ władzy ustawodawczej), która paradoksalnie, miała służyć umocnieniu dynastii habsburskiej, poprzez wzniecanie wewnętrznych konfliktów, głównie węgiersko – chorwackich.

W wyniku tego rodzaju zabiegów, Chorwaci czynnie uczestniczyli w stłumieniu powstania węgierskiego w 1848 roku [10, s. 389-408], licząc na uzyskanie niepodległości, o którą toczyły się walki narodowowyzwoleńcze w drugiej połowie XIX stulecia. W 1918 roku Chorwacja weszła w skład Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców, a od 1929 stała się integralną częścią Jugosławii [16, s. 299-300].

W tym czasie nasiliły się na terenie Chorwacji faszystowskie i nacjonalistyczne nastroje, w wyniku których powołano do życia proniemiecką organizację terrorystyczną o nazwie Ustaša (serb.-chorw. - *Ustaše* – powstańcy, buntownicy) [17, s. 117]. Została ona założona 7 stycznia 1929 roku we Włoszech przez Ante Pavelića, który przy wsparciu Wewnętrznej Macedońskiej Organizacji Rewolucyjnej dokonał w Marsylii w 1934 roku zamachu na króla Jugosławii Aleksandra Pierwszego, w wyniku którego śmierć poniósł zarówno władca jak i ówczesny minister spraw zagranicznych Francji j. L. Barthou. Głównym celem ustaszy (nazwa potoczna) było oderwanie się Chorwacji od Jugosławii i stworzenie niepodległego państwa. Pavelić działał także na terenach Włoch, Węgier i Austrii, gdzie dopuszczał się licznych aktów terrorystycznych. W 1941 roku kierowana przez niego organizacja przejęła władzę, powołując jednocześnie Niezależne Państwo Chorwackie (*Nezavisna Država Hrvatska*) [III, 1-2], które objęło swoim zasięgiem także Bośnię i Hercegowinę oraz niewielką część Wojwodiny.

Państwo to ściśle współpracowało w okresie II wojny światowej z III Rzeszą i faszystowskimi Włochami. Chorwackie praktyki dyskryminacyjne i eliminacyjne obejmowały wszystkich pozachorwackich mieszkańców tego terenu. Czystki etniczne zostały wsparte rasistowską legislacją na wzór ustaw norymberskich, które określały mniejszości narodowe (Serbów, Romów i Żydów) za przedstawicieli niższej rasy i powinni być oni poddani eksterminacji. Chorwaci zaś, w ideologii ustaszy, nie byli pochodzenia słowiańskiego, ale posiadali korzenie germańskie wywodzące się od Gotów.

Następstwem opisanych praktyk były liczne ofiary śmiertelne, których liczba wahała się od osiemdziesięciu do ośmiuset tysięcy, w zależności od źródeł. Najmniejszą liczbę podawali oczywiście Chorwaci na czele z Tudjimanem, największą zaś serbscy historycy [17, s. 116-125]. Różnice te wynikały z odmiennych punktów widzenia oraz narodowych zaszczości i waśni pomiędzy Serbami i Chorwatami.

Fakty jednak pozostają niepodważalne, że ustasze dopuszczali się zbrodni zabójstwa na ludności serbskiej, romskiej i żydowskiej, pozostałych zmuszali do ucieczki lub wręcz wypędzali. Prześladowaniom zostały objęte także prawosławny kler. Zamknięto wyznaniowe szkoły serbskie, skonfiskowano własność patriarchatu serbskiego, ogłoszono ochronę „krwi aryjskiej i honoru ludu chorwackiego” [17, s. 119]. Chorwaccy faszyci zorganizowali także obóz koncentracyjny w Jasenovacu, w którym zginęło około 120 tysięcy ludzi. Ich metody działania budziły grozę, nawet niemieckich oddziałów, które w skrajnych przypadkach nadużyć, rozbiły chorwackie jednostki; Włosi zaś, udzielali schronienia prześladowanym Żydom.

Opisywane represje trwały przez cały czas wojny i dopiero w maju 1945 roku, jugosłowiańskie, komunistyczne oddziały partyzanckie, dowodzone przez Josipa Broz Tito, doprowadziły do rozwiązania niezależnego Państwa Chorwackiego. Organizacja faszystowska została zlikwidowana, a jej członkowie byli ścigani przez jugosłowiańskie władze. W wyniku tych operacji unicestwiono około 50 tysięcy jej zwolenników. Ustasza wprawdzie została rozbita, ale nacjonalistyczne i faszystowskie resentymenty Chorwatów pozostały w uspieniu, by ponownie wybuchnąć na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

Koniec II Wojny Światowej w dziejach Chorwacji był okresem funkcjonowania tego państwa w granicach Jugosławii pod przewodnictwem Josipa Broz-Tity. Powojenna Chorwacja uzyskała status republiki w ramach Socjalistycznej Federalnej Republiki Jugosławii ze stolicą w

Belgradzie [18, s. 30-80]. Na czele kraju stanął Josip Broz Tito, charyzmatyczny dowódca komunistycznej partyzantki z okresu II wojny światowej. Kierowana przez niego partia, jako jedna z nielicznych w bloku wschodnim, cieszyła się rzeczywistym poparciem społecznym, choć posiadała wyraźnie totalitarny charakter, odróżniała się jednak od pozostałych państw socjalistycznych Europy Środkowo-wschodniej. Jugosławia pomimo ustroju socjalistycznego, pozostawała poza wpływem ZSSR i korzystała z pomocy finansowej państw Europy Zachodniej i USA. [18, s. 30-80; 8, s. 1-44].

W związku z tym, w latach pięćdziesiątych XX wieku Komunistyczna Partia Jugosławii przeprowadziła na terenie Chorwacji szereg istotnych reform społeczno-gospodarczych, były to, między innymi, reforma rolna i nacjonalizacja przemysłu. Lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte to swoisty rozwój gospodarczy Chorwacji i Słowenii, które w tamtym okresie znacznie wyróżniały się, na tle pozostałych republik federacji. W związku z tym, dążyły do samodzielności i uzyskania szerszej autonomii. Wyraz niezadowolenia społecznego przejawiał się w postaci protestów wspartych przez inteligencję chorwacką. Wybuchły demonstracje studenckie w Zagrzebiu, które jednak zostały ostro potępione przez władze, podtrzymujące nadal nieudolny system socjalistycznego zarządzania, opartego na przedsiębiorstwach państwowych.

Powstała wówczas ryna, przebiegająca wzdłuż podziałów narodowo-etnicznych Jugosławii, zaczęła się pogłębiać, zapowiadając dalsze kryzysy, które starano się wyłagodzić, poprzez uchwalenie nowej konstytucji Jugosławii w 1974 roku [8, s. 1-44]. Wprowadziła ona zadość żądaniom szerokiej autonomii przyznanej Chorwacji, to jednocześnie otwiera drogę do kolejnych ustępstw, które ostatecznie miały doprowadzić do niepodległości tej prowincji. Nastroje niepodległościowe umacniały się, tym bardziej, że po śmierci Tito (1980) [13, s. 208-212]. system sprawował władzy w Jugosławii opierał się na rotacyjnej prezydenturze federacji, którą sprawowały kolejne republiki. Takie rozwiązanie prowadziło do chaosu i separatystycznych dążeń poszczególnych części federacji.

Koniec lat dziewięćdziesiątych i fala demokratycznych przemian w państwach Europy Środkowo-Wschodniej, przyspieszyła zmiany ustrojowe, także w chylącej się ku upadkowi Jugosławii. Dążenia niepodległościowe zaczęli przejawiać także Słoweńcy oraz kosowscy Albańczycy w Kosowie. W kwietniu 1990 roku w wolnych wyborach wygrała Chorwacka Wspólnota Demokratyczna, na czele której stanął Franjo Tuđman. Sprawował on rządy w stylu autorytarnym, wciągając Chorwację w wieloletni konflikt zbrojny z Serbią, w ramach którego obie strony dokonały licznych zbrodni wojennych, czystek etnicznych oraz masowych przesiedleń ludności [15, s. 343].

Franjo Tuđman był oskarżany o inspirowanie niektórych zbrodni dokonanych podczas wojny na Bałkanach, osobiście. Uważa się też, że w dużym stopniu przyczynił się do eskalacji konfliktu etnicznego w Bośni i Hercegowinie. Został poddany ostrej krytyce, kiedy nie szczędził słów uznania i szacunku wobec historycznego dziedzictwa ruchu ustaszów, którzy w czasie II wojny światowej dokonywali czystek etnicznych i innych zbrodni wojennych we współpracy z nazistowskimi Niemcami. Zainspirowana przez niego Chorwacka Wspólnota Demokratyczna, opowiedziała się za niepodległością kraju i rozpoczęła rządy nacjonalistyczne (reelekcje w 1992 i 1997), które przetrwały do jego śmierci w 1999 roku. Wówczas wśród dość licznej zbiorowości Serbów na terenie Chorwacji, pojawiły się żądania autonomii i objęcia ochroną przez oddziały armii jugosłowiańskiej, zdominowanej przez Serbów.

Militarny konflikt chorwacko-serbski trwał pięć lat (1991-1995), choć jego pierwsze wyraźne symptomy były już widoczne na początku lat osiemdziesiątych XX wieku [11, s. 175]. W chwili objęcia rządów przez Franjo Tudjmana (kwiecień 1990), chorwaccy Serbowie zażądali niepodległości. W związku z tym w lipcu 1990 roku powołali do życia Serbską Radę Narodową na czele z Milanem Babićem. Organizacja ta przeprowadziła w sierpniu 1990 roku referendum, w którym społeczność serbska opowiedziała się za oderwaniem od Chorwacji (99,7 %) i pozostaniem w granicach Jugosławii.

Dnia 25 czerwca 1991 roku chorwackie ciało ustawodawcze proklamowało niepodległość kraju i ogłosiło jednocześnie stan wojny z Jugosławią, która praktycznie oznaczała konflikt chorwacko-serbski. Jednocześnie w okolicach granicznych odnotowano szereg prowokacji militarnych zorganizowanych zarówno przez stronę serbską jak i chorwacką, których następstwem stała się interwencja wojsk federacji.

Po zajęciu przez wojska serbskie budynku dyrekcji Parku Narodowego w Plitvicach i śmierci jednego ze strażników, rozpoczął się konflikt. Działania zbrojne objęły Krajinę, Baranje i Sławonię. Ludowa armia jugosłowiańska wcieliła w życie operację wojskową, której celem była obrona jedności federacji i zahamowanie czystek etnicznych, przeprowadzanych przez armię chorwacką wobec serbskich mieszkańców Krajiny.

Dnia 21 grudnia 1990 roku, serbska administracja uznała Krajinę za autonomiczną republikę w ramach Chorwacji., zaś w kwietniu 1991 roku zażądano od rządu Chorwacji uznania niepodległości Krajiny.

W sierpniu 1991 roku wojska federacji objęły kontrolą znaczną część terenów Chorwacji. W wyniku tych działań doszło do powstania niepodległego państwa, pod nazwą Republika Serbska Krajiny, w grudniu 1991 roku. Nowe państwo posiadało 17,028 km² powierzchni, zamieszkaanej przez ponad 468 tysięcy ludzi, ze stolicą w Kninie.

Podmiot ten, jednak nie został uznany przez społeczność międzynarodową, choć w świetle obowiązujących przepisów prawa międzynarodowego, posiadał wszelkie atrybuty niepodległego państwa; a mianowicie własne struktury rządowe i administracyjne, zorganizowaną armię. [5, s. 112-147]. oraz własny system pocztowy i bankowy. Ponadto de facto kontrolował swoje terytorium.

W tym czasie zaś wojna chorwacko-serbska weszła w decydującą fazę, kiedy to jesienią 1991 doszło do bitwy o Vukovar, w której zniszczono większość miasta, a ludność cywilna została zmuszona do ucieczki. Vukovar, w listopadzie 1991 przeszedł pod administrację armii serbskiej. Następnie zaś, w styczniu 1992 Chorwacja i Serbia podpisały zawieszenie broni, jednak rząd Chorwacji nie uznał niepodległości Republiki Serbskiej Krajiny, proponując jedynie ograniczoną autonomię. W tym czasie chorwacka ofensywa dyplomatyczna przyniosła efekty w postaci uznania jej rządu i państwa przez kraje Wspólnoty Europejskiej, USA i Polskę. Następstwem tego rodzaju działań było przyjęcie Chorwacji do ONZ (maj 1992).

W maju 1995 roku armia chorwacka zdołała opanować w ramach Operacji Błysk zachodnią część Sławonii. W sierpniu tego samego roku armia chorwacka pod dowództwem gen. Ante Gotoviny [IV, 1-2]. wraz z policją podporządkowała w ramach Operacji Burza całą Republikę Serbskiej Krajiny [11, s. 224-226].

W 1995 Chorwaci dokonali ostatecznego uderzenia, zajmując całą Krajinę. Od marca zaś tego roku zakończono misję sił pokojowych UNPROFOR, przekształcając ją w UNCRO, operacji ONZ mającej na celu przywrócenie zaufania i pokoju w Chorwacji. Niemniej jednak działania wojenne zostały wkrótce wznowione przez armię chorwacką, która w maju 1995 roku wkroczyła do okupowanej Sławonii i w przeciągu kilku dni zajęła całe jej terytorium, dopuszczając się czystek etnicznych wobec zamieszkałych tam Serbów [11, s. 224-226].

Ostatecznie tereny te zostały opanowane przez wojska chorwackie, a autochtoniczna ludność pochodzenia serbskiego zmuszona do ucieczki. Oddziały serbskie zaś pod naporem ostrzału chorwackiego wycofały się do Bośni, a wraz z nimi, ziemie tę opuściło około 200 tysięcy serbskiej ludności cywilnej. Wielu z nich zostawiało dorobek całego życia, a w licznych przypadkach dorobek kilku pokoleń. Opuszczali swe siedliska pod presją lub ze strachu o swe domostwa. Zniszczono wiele zabytków kultury zarówno chorwackiej jak i serbskiej, odnotowano wielkie straty materialne [4, s. 34-56].

Krajina stała się faktycznie integralną częścią Chorwacji, a nowe władze ponownie zaczęły stosować terror wobec nielicznych już serbskich osad, które sukcesywnie pacyfikowano, a ludność mordowano. W tym samym czasie Chorwacja uzyskała również wschodnią Sławonię, która pozostała jednak pod międzynarodowym protektoratem.

Wojna chorwacko-serbska została zakończona w 1995 roku, w wyniku postanowień układu z Deyton [2, 71-90]. Nadzór nad przestrzeganiem postanowień traktatu powierzono międzynarodowym siłom wojskowym pod dowództwem NATO. Podpisane w Paryżu w grudniu 1995 roku porozumienie z Dayton, usankcjonowało tradycyjne granice Chorwacji, łącznie ze wschodnią Sławonią. Teoretycznie sytuacja powróciła do stabilizacji, praktyczne zaś nie uregulowano statusu serbskich uchodźców, żyjących do dnia dzisiejszego w niepewności.

Rząd Chorwacji wprawdzie zgodził się wówczas na utworzenie autonomicznej republiki serbskiej w regionie Srem-Baranja (Wschodnia Sławonia, Baranja i Zachodni Srem, ale w lutym 1998 roku autonomia ta została zlikwidowana. Ponadto pod koniec 1999 roku została uchwalona nowa konstytucja Chorwacji [9, s. 1-72; 6, s. 1-48], która w swoich założeniach dyskryminowała serbska społeczność Krajiny, sprowadzając ich do statusu mniejszości narodowej, której praw jednak nie gwarantowała. Wprawdzie kolejna poprawka konstytucji z marca 2001 roku [6, s. 1-48], odnosiła się do tego zagadnienia, to jednak lokalne władze chorwackie nadal mnożą biurokratyczne problemy, utrudniając skutecznie powrót uchodźcom.

Umiarkowany zwrot w chorwackiej polityce wewnętrznej wobec mniejszości serbskiej nastąpił dopiero po śmierci Franjo Tudjmana w grudniu 1999 roku. Wyniku wyborów prezydenckich (2000) władzę objął Stjepan Mesić, dawny opozycjonista antykomunistyczny. Nowy rząd reprezentowała koalicja zreformowanych komunistów łącznie z ludowcami, chadekami i partią liberalną. Chorwacja przyjęła politykę proeuropejską, dążąc do stowarzyszenia z Wspólnotami Europejskimi i członkostwa w NATO. Wprawdzie w kolejnych wyborach do władzy ponownie powróciła Chorwacka Wspólnota Demokratyczna, reprezentująca poglądy nacjonalistyczne, to jednak nowo powołany premier Ivo Sanader w listopadzie 2004 roku, udał się z oficjalną wizytą do Belgradu, celem odbycia rozmowy z premierem Serbii. Wydarzenie to ustabilizowało napięte stosunki serbsko-chorwackie w dziedzinie polityki międzynarodowej. Działanie to zostało również pozytywnie przyjęte przez Unie Europejską, która pod koniec 2005 roku rozpoczęła negocjacje w sprawie przyjęcia Chorwacji w jej struktury.

Chorwacja stała się kolejnym krajem byłej Jugosławii, który stara się o przyjęcie do grona państw europejskich skupionych pod postacią Unii Europejskiej. Niemniej jednak istnieje jeszcze wiele kwestii, które blokują członkostwo Chorwacji. Wśród nich kluczowe znaczenie posiadają zagadnienia związane z:

a) wypełnieniem zobowiązań Układu Stowarzyszeniowego,

- b) usprawnieniem działań administracji publicznej, sądownictwa i reforma służby cywilnej,
- c) walka z korupcją,
- d) znaczna ingerencja państwa w gospodarkę,
- e) zbyt duży deficyt budżetowy,
- f) ochrona środowiska [1, 1-2].

Niemniej jednak najwięcej kontrowersji toczy się wokół problemów, które powstały podczas ostatniej wojny, są to: a) uregulowanie sporów granicznych ze Słowenią, Serbią, Czarnogórą oraz Bośnią i Hercegowiną, b) normalizacja stosunków wynikających z prawa własności i wynajmu powracających uchodźców, przede wszystkim mieszkańców Krajiny, c) ochrona praw mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących na terenie Chorwacji: przede wszystkim Serbów i Romów, poprzez uwzględnienie parytetu w zatrudnieniu w państwowych instytucjach przedstawicieli mniejszości narodowych i propagowanie idei pojednania, d) uczciwe procesy sądowe dla osób podejrzanych o zbrodnie wojenne w tym współpraca z Międzynarodowym Trybunałem Karnym ds. byłej Jugosławii. [1, 1-2].

Współpraca z Trybunałem [1, s. 113-140]. dotyczy przede wszystkim sprawy chorwackiego generała Ante Gotoviny, którego społeczeństwo chorwackie uważa za bohatera narodowego, zaś w świetle prawa międzynarodowego, jego działania podczas wojny serbsko-chorwackiej, zostały zakwalifikowane jako zbrodnie wojenne. Życiorys generała odzwierciedla jego „fascynacje” militarne. Gotovina urodził się na wyspie Pašman niedaleko Zadaru. Na początku lat siedemdziesiątych wstąpił do Legii Cudzoziemskiej, pod przybranym nazwiskiem Ivan Grabovac. Po pięciu latach opuścił tę jednostkę i w 1979 roku otrzymał obywatelstwo francuskie. W latach osiemdziesiątych XX wieku przebywał wraz ze swoim przyjacielem Dominique Erulinem w Ameryki Łacińskiej, Argentynie oraz Gwatemali gdzie uczestniczył w tworzeniu grup paramilitarnych. W Kolumbii działał pod przybranym nazwiskiem – Toni Moremante.

W 1990 roku powrócił do Chorwacji i rok później został oficerem armii chorwackiej biorąc czynny udział w wojnie w Jugosławii. W 1994 r. otrzymał awans na stopień majora-generała. Podczas operacji "Burza" został oficerem dowodzącym w regionie Splitu. W latach (1996-2000) pełnił funkcję naczelnika armii chorwackiej. Trybunał Haski oskarża go o zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości M. [17, s. 425], których dopuścił się podczas dowodzenia akcją „Burza” na terenie Krajiny. W wyniku jego rozkazu oddziały chorwackie dokonały czystek etnicznych wobec autochtonicznej ludności serbskiej osiadłej w Krajinie. Dane szacunkowe podają liczbę zamordowanych – 150 ofiar, 200 tyś. zaś zostało zmuszonych do ucieczki przez chorwackie wojsko.

Po zakończeniu wojny na Bałkanach Ante Gotovina kilka lat ukrywał się, ale został ostatecznie zatrzymany i aresztowany w grudniu 2005 roku w Hiszpanii. To wydarzenie było wyjątkowo korzystne dla rządu chorwackiego, ponieważ jednocześnie czyniło zadość żądaniom Trybunału i UE, jak i uspokoiło społeczeństwo chorwackie, że ich bohater nie został wydany i zatrzymany na terenie ojczyzny. Rząd chorwacki odetchnął z ulgą, mając na względzie otwartą drogę do członkostwa w Unii Europejskiej. Sukcesywna współpraca z Trybunałem i ściganie przedstawicieli dawnego reżimu komunistycznego, uwikłanego w zbrodnie wojenne, stworzyło pozytywny, międzynarodowy klimat wokół Chorwacji.

Niemniej jednak odcięcie się od socjalistycznej przeszłości i jej liderów, nie przełożyło się jednocześnie na potępienie zbrodni bohatera narodowego, jakim w oczach chorwackiego społeczeństwa pozostaje nadal Ante Gotovina. Jednocześnie zaś przed sądami chorwackimi toczy się kilka postępowań karnych, wobec pozostałych chorwackich zbrodniarzy wojennych (np. Janko Bobetka, czy były minister obrony Gojko Susak) [17, s. 420-425].

Według danych chorwackiej agencji informacyjnej, sześciu byłych wojskowych, zostało łącznie skazanych na 46 lat więzienia za zbrodnie popełnione na serbskich cywilach w czasie wojny w 1991 roku. W listopadzie tegoż roku skazani, uwięzili 24 serbskich cywilów w motelu w okolicach miejscowości Ribnjaci koło Pakraca i tam poddawali ich torturom, zarówno fizycznym jak i psychicznym. Dopuścili się morderstwa osiemnastu z nich. W związku z tym wobec każdego z oskarżonych, orzeczono od jednego do szesnastu lat pozbawienia wolności.

Opisane powyżej działania zdążają do uregulowania spornych kwestii ciążyących na chorwackiej polityce wewnętrznej, dotyczącej głównie mniejszości narodowych i etnicznych. Mają one doprowadzić także do stabilizacji państwa i odbudowania pozytywnych relacji z najbliższymi sąsiadami. Chorwacja stara się uzyskać członkostwo w strukturach Unii Europejskiej i „powrócić” do tego elitarnego klubu. Niemniej jednak kraj ten, zawsze będzie obciążony piętnem nacjonalizmu i ksenofobii. Jak pokazuje historia, nastroje te cyklicznie pojawiają się w społeczeństwie chorwackim i determinują jego działania. Trzeba mieć jednak nadzieje, że przystąpienie Chorwacji do UE otworzy nowy okres w historii tego państwa.

Literatura

1. Ciechański J. Międzynarodowy Trybunał Karny do spraw w byłej Jugostawii, Sprawy międzynarodowe nr 3 1998, S. 113-140.

2. Ciechański J. Znaczenie ONZ dla utrzymania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego w świetle układu z Deyton, Sprawy Międzynarodowe, IV-VI 1996, 2(XL/X). – Warszawa. – S. 71-90.

3. Dabić V., Lukić K., Perović N. Persecution of Serbs and Ethnic Cleansing In Croatia 1991-1998, Belgrade 1998. – S. 34-56.

4. Dakić M.A. Mile, The Serbia Kraina, historical roots and Its Birth, Knin 1994, S. 11.

5. Góralczyk W. Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie. – Warszawa 1995. – S. 112-147.

6. Grzybowski M., J. Karp. Sobor – parlament Chorwacji (wydawnictwo sejmowe). – Warszawa. – S. 1-48.

7. Gucka A. Chorwackie dążenia niepodległościowe a nacjonalizm w XX wieku, Polska i Chorwacja w Europie Środkowej. Integracja europejska w tradycji i przyszłości, Bielsko-Biała 2007. – S. 1-30.

8. Konstytucja Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugostawii, Wrocław 1975. – S. 44.

9. Konstytucja Republiki Chorwacji, praca zbiorowa (wydawnictwo sejmowe). – Warszawa. – S. 1-72.

10. Krestić V. History of the Serbs In Croatia and Slavonia 1848-1914. – Belgrade 1007. – S. 389-408.

11. Kuczyński M., Krwawiąca Europa. Konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1990 – 2000. Tło historyczne i stan obecny. – Warszawa 2001. – S. 175.

12. Pavlicević Dragutin, Historia Chorwacji, wyd. PWN. – Warszawa 1994. – S. 10-33.
13. Ramet S.P., Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to Ethnic War, Boulder, col.1996. – S. 208-212.
14. Stančić Nikša., Narod i nacionalizm chorwacki w XIX i XX w., Sprawy narodowościowe, 27/2005. – S. 221-224.
15. Vilinić D. Razbijanje Jugoslavije 1990 – 1992. – Beograd 1995. – S. 343.
16. Waldenberg M. Rozbicie Jugosławii (jugosłowiańskie lustro międzynarodowej polityki). – Warszawa 2005. – S. 117.
17. Wasilewski T. Historia Jugosławii. – Wrocław 1985. – S. 299-300.
18. Zacharias Michał J., Komunizm, federacja, nacjonalizmy (system władzy w Jugosławii 1943-1991 – powstanie, przekształcenia, rozkład, Wyd. Neritan. – Warszawa 2004. – S. 30-80.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КУЛЬТУРНОГО И ПРИРОДНОГО НАСЛЕДИЯ БЕЛОРУССКОЙ ДЕРЕВНИ: ШКОЛА ВПЕЧАТЛЕНИЙ

В.А. Клицунова

*Белорусский государственный университет, г. Минск, Беларусь
Белорусское общественное объединение «Отдых в деревне»*

В основе данного выступления лежит успех многих инициатив, связанных с интерпретацией наследия белорусской деревни и реализованных при непосредственном участии автора. В работе предпринята попытка осмысления и обобщения современных тенденций, связанных с созданием туристического продукта в сельской местности на основе интерпретации культурного и природного наследия.

Туризм – динамично развивающаяся высококонкурентная отрасль экономики. Среди основных тенденций последних десятилетий можно выделить рост популярности «зеленого» туризма (куда относят природный, сельский, этнографический, экологический и другие виды туризма, альтернативные массовому), индивидуализация сервиса, рост потребностей и «искушенности» туристов. На смену модели потребления трех S (Sea-Sun-Sand) приходит новая – трех L (Landscape-Lore-Leisure).

Туризм становится более содержательным. Современная наука уже говорит не о продаже «турпродукта», но о продаже «впечатлений». Эмоциональная составляющая туристического предложения возрастает главным образом за счет интерпретации. Это становится залогом успеха, главным конкурентным преимуществом. Интерпретация работает как «перевод на язык чувств». При этом экскурсоводу отводится роль не рассказчика чужих мыслей, а иллюстратора, провокатора, соучастника некоего действия.

У потребителя существует своеобразная схема принятия решения о покупке: осознание проблемы, поиск информации, выбор альтернатив, покупка, оценка покупки. Это означает, что впечатления у туриста формируются задолго до покупки. Очень важно работать над объектом интерпретации на каждой стадии решения о покупке, начиная от визуального образа или рассказов, с которыми впервые сталкивается потребитель, заканчивая памятными покупками, сувенирами, которые еще долго будут работать после возвращения домой.